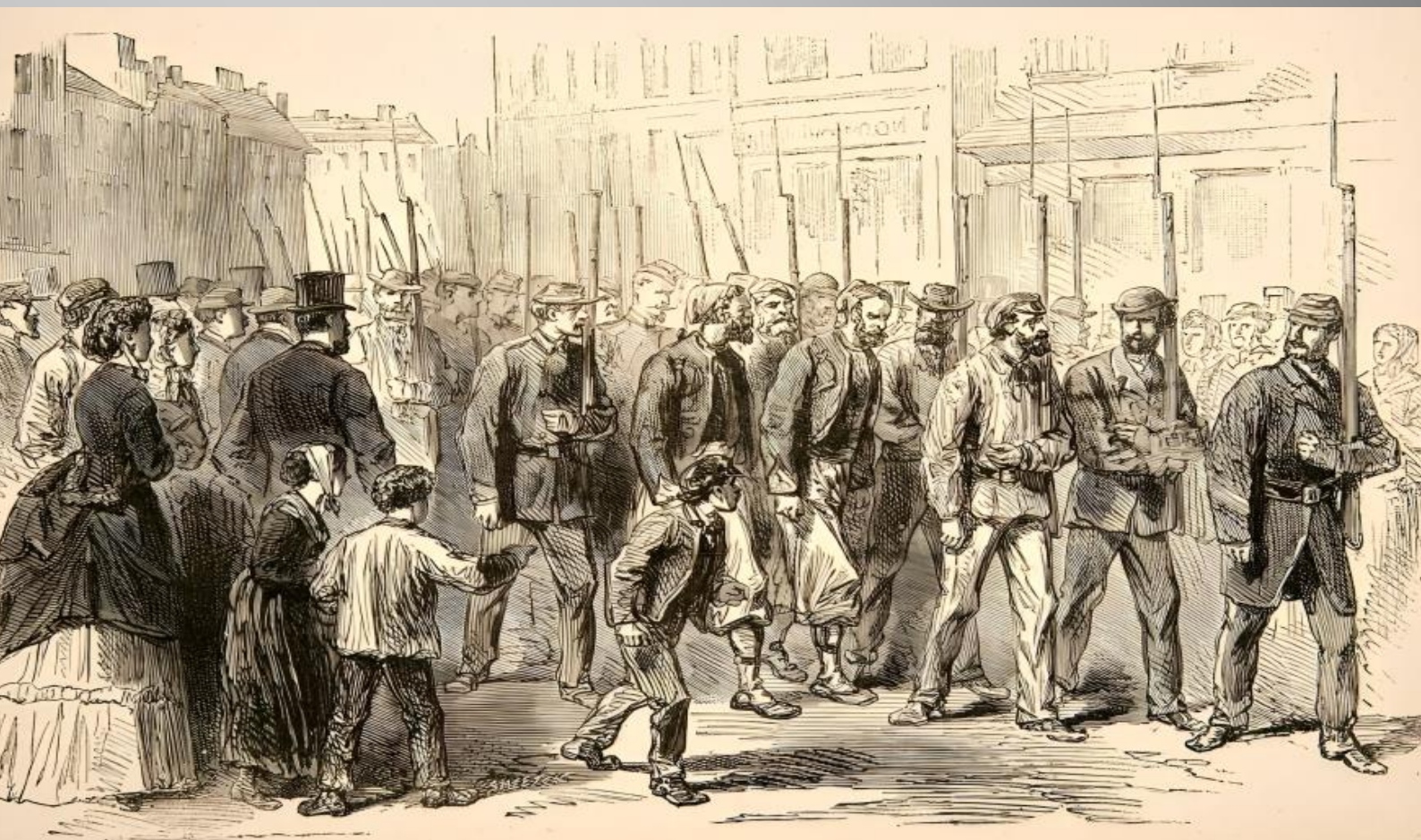

Γάλλοι Λιποτάκτες
στην Άρτα
τον 18^ο αιώνα

CONVOY OF DESERTERS—PARIS.

Αναστασία Γ. Κερρά

Λίγα λόγια για την εργασία

Η εργασία που ακολουθεί φέρνει στο φως ένα ελάχιστο γνωστό αλλά εξαιρετικά γοητευτικό επεισόδιο της ιστορίας της Άρτας τον 18ο αιώνα: τη λιποταξία Γάλλων στρατιωτών από τον βενετικό στρατό και τη συγκινητική – όσο και πολιτικά φορτισμένη – περιθάλψη τους από το γαλλικό προξενείο της πόλης. Σε μια Άρτα πολύχρωμη και πολυφωνική, όπου διασταυρώνονταν οι πορείες Οθωμανών αξιωματούχων, Ελλήνων εμπόρων, Ευρωπαίων διπλωματών, ναυτικών και στρατιωτών, η παρουσία των λιποτακτών αποκαλύπτει όχι μόνο τα ανθρώπινα αδιέξοδα της εποχής αλλά και τις λεπτές ισορροπίες εξουσίας και πολιτικής στους κόλπους της Οθωμανικής Ηπείρου.

Η μελέτη βασίζεται κυρίως στο σπουδαίο έργο του Γεώργιου Σιυρόκα, “ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ (1702–1789)”, έκδοση του Ιδρύματος Μελετών Ιονίου και Αδριατικού Χώρου (1981), που αποτελεί συνέχεια της διδακτορικής του διατριβής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Με ερευνητική επιμέλεια και αξιοσημείωτη διεισδυτικότητα, ο Σιυρόκας αξιοποίησε πλούσιο υλικό από τα Εθνικά Αρχεία της Γαλλίας και το Εμπορικό Επιμελητήριο της Μασσαλίας, φέρνοντας στο φως αλληλογραφία προξένων και ντοκουμέντα που συνθέτουν έναν πολύτιμο καμβά ιστορικής πληροφόρησης.

Καθώς το βιβλίο έχει πια γίνει σπάνιο, κρυμμένο στις σιωπηλές βιβλιοθήκες και στα ράφια παλαιοβιβλιοπωλείων, τούτη η εργασία έρχεται να ξεσκονίσει μια από τις πιο αθέατες πτυχές του: το κεφάλαιο των Γάλλων λιποτακτών στην Άρτα. Μέσα από την εξερεύνηση αρχειακών πηγών και επιστολών, αναδύεται μια σχεδόν άγνωστη όψη της Άρτας – μιας πόλης όπου, τον 18ο αιώνα, συνωστίζονταν φιγούρες αλλόκοτες και καθημερινές, πρόσωπα της Ιστορίας και της λήθης: αξιωματούχοι, έμποροι, στρατιώτες, λιποτάκτες και πρόξενοι, όλοι συνυφασμένοι στο αδιόρατο δίκτυο των διεθνών σχέσεων, της ανάγκης και της επιβίωσης.

Αναστασία Γ. Καρρά

Στο εξώφυλλο ξυλογραφία με τίτλο «Κορμβόι με λιποτάκτες του Γαλλοπρωσικού πολέμου, στους δρόμους του Παρισιού» από το βιβλίο "Cassell's History of the War between France and Germany. 1870-1871" Author(s): Ollier, Edmund [person] British Library. London (England) Date of publication: 1899, Publisher: Cassell

1. Ιστορικό πλαίσιο

Ο μισός αιώνας που μεσολάβησε από την πτώση της Κρήτης στους Τούρκους το 1669 μέχρι τη συνθήκη του Πασσάροβιτς το 1718, παρουσιάζει ξεχωριστή σημασία για τον ευρωπαϊκό 18^ο αιώνα. Στο διάστημα αυτό μορφοποιούνται οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις και η Μεσόγειος, ιδιαίτερα η ανατολική λεκάνη, αναδεικνύεται σε κλειδί για τον έλεγχο των εμπορικών δρόμων προς τις Ινδίες και έτσι εξελίσσεται σε κύριο θέατρο των επιχειρήσεων.

Charles de Ferriol – Ο Τάλλος πρέσβης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από το 1692 μέχρι το 1711. (Πηγή: Wikimedia Commons)

Στις αρχές του ίδιου αιώνα, η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε χάσει την ισχύ της. Η εξουσία της είχε επιδεινωθεί και η διοίκησή της γινόταν δύσκαμπτη και εχθρική απέναντι στη νέα κατάσταση που είχε δημιουργηθεί. Η περίοδος αυτή ακολουθεί μετά από μια σειρά μακροχρόνιων πολέμων και συγκρούσεων του 17ου αιώνα, όπως ο Μεγάλος Τουρκικός Πόλεμος (1683–1699), που οδήγησε στην πρώτη σημαντική υποχώρηση της Οθωμανικής ισχύος στην Ευρώπη με τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699), που

σηματοδότησε και την έναρξη της αποχώρησής της Τουρκίας από την Ευρώπη και την ευθραυστότητα των εξωτερικών της συνόρων, ανατρέποντας την έως τότε ισορροπία δυνάμεων και αποτελώντας έτσι ένα σημείο καμπής για τη μετέπειτα πολιτική των ευρωπαϊκών δυνάμεων απέναντι στους Οθωμανούς. Η Υψηλή Πύλη αναγκάστηκε στη συνέχεια να συμβιβαστεί με τους γείτονές της, ιδιαίτερα με τη Ρωσία, η οποία, με την κατάληψη της Αζοφικής από τον Πέτρο Α', είχε αποκτήσει άμεση πρόσβαση στη Μαύρη Θάλασσα (1700). Επιπλέον, η Πύλη αντιμετώπισε επαναλαμβανόμενα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, τα οποία επιδεινώθηκαν από την υποτίμηση του

νομίσματός της, το κόστος του πολέμου και το βάρος της οικονομικής ρύθμισης, ιδίως στις συντεχνίες.

Οι σχέσεις επομένως μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας την εποχή αυτή χαρακτηρίζονται από μια σύνθετη δυναμική, που συνδυάζει τον ανταγωνισμό, τη διπλωματία και τις εμπορικές συναλλαγές. Η Αυστριακή Αυτοκρατορία, η Ρωσία, η Βενετία και η Πολωνία αναδείχθηκαν ως βασικοί παράγοντες στις σχέσεις με την Υψηλή Πύλη, επιδιώκοντας είτε την επέκταση, είτε την προστασία των συμφερόντων τους στα Βαλκάνια και τη Μαύρη Θάλασσα. Την ίδια στιγμή, χώρες όπως η Γαλλία διατηρούσαν μια πιο «φιλοοθωμανική» στάση, λόγω εμπορικών συμφωνιών και γεωπολιτικών ισορροπιών. Θα μπορούσαμε λοιπόν να πούμε ότι ο 18^{ος} αιώνας σηματοδοτεί μια σταδιακή μετατόπιση από τις καθαρά στρατιωτικές συγκρούσεις προς πιο σύνθετες μορφές διπλωματίας, συμμαχιών και ανταγωνισμών, στο πλαίσιο της ευρύτερης ευρωπαϊκής πολιτικής σκηνής και της ανάδυσης του κράτους - έθνους. Οι σχέσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν καθορίζονταν πλέον αποκλειστικά από τη θρησκευτική αντιπαλότητα, αλλά και από τα στρατηγικά και οικονομικά συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων.

1.1.Η σχέση Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - Γαλλίας - Βενετίας και η κατάσταση στην Ήπειρο σε σχέση με τους λιποτάκτες

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στις αρχές του 18ου αιώνα, οι σχέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τα ευρωπαϊκά κράτη παρουσίαζαν έντονη πολυπλοκότητα, με κάθε δύναμη να επιδιώκει την εξυπηρέτηση διαφορετικών γεωπολιτικών και οικονομικών στόχων. Με τις διομολογήσεις (capitulations), που επιτεύχθηκαν κατά τον 17ο αιώνα από τις κύριες ευρωπαϊκές δυνάμεις, είχαν ιδρυθεί προξενεία στα κύρια λιμάνια της αυτοκρατορίας, καθώς και πρεσβείες στην Κωνσταντινούπολη. Στο επίκεντρο αυτής της διεθνούς σκηνής βρίσκονταν η Γαλλία και η Βενετία — δύο χώρες με εντελώς διαφορετικές στρατηγικές προσεγγίσεις απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Η Γαλλία διατηρούσε ήδη από τον 16ο αιώνα προνομιακές σχέσεις με την Υψηλή Πύλη, μέσα από τις γνωστές διομολογήσεις, που της εξασφάλιζαν εμπορικά και προξενικά προνόμια. Οι συμφωνίες αυτές προσέφεραν στους Γάλλους υπηκόους στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ένα ιδιαίτερο νομικό καθεστώς, με ευνοϊκές εμπορικές συνθήκες και σχεδόν εξωεδαφική προστασία. Από απλοί υπερασπιστές των εμπορών και εκπρόσωποι των εμπορικών επιμελητηρίων, οι πρόξενοι είχαν γίνει αντιπροσωπευτικοί πράκτορες του γαλλικού κράτους. Επιπλέον, από το 1669, οι Γάλλοι πρόξενοι διορίζονταν απευθείας από την κυβέρνηση.

Από τη δεκαετία του 1630 περίπου, οι Ευρωπαίοι είχαν επίσης αποκτήσει μεγαλύτερη επιρροή στο εξωτερικό εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εις βάρος των δικών της υπηκόων. Αυτή η ιδιαίτερη σχέση ενισχύθηκε και κατά τον 18ο αιώνα, καθώς οι Γάλλοι επιδίωκαν την εδραίωση της επιρροής τους στην ανατολική Μεσόγειο, όχι μόνο μέσα από το εμπόριο, αλλά και μέσω της παρουσίας τους στις οθωμανικές περιοχές, μεταξύ των οποίων και η Ήπειρος. Σύμφωνα με τον Jean-Pierre Farganel (2008), οι Γάλλοι πρόξενοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τον 18ο αιώνα, παρουσιάζονται τόσο ως επικεφαλής των γαλλικών κοινοτήτων στον χώρο της Ανατολής όσο και ως μεσολαβητές ανάμεσα στη γαλλική μοναρχία και τις οθωμανικές αρχές. Η δε «φιλοοθωμανική» στάση της Γαλλίας, σε αντίθεση με την πιο επιθετική πολιτική άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, της επέτρεπε να δρα πιο ευέλικτα σε περιοχές υπό οθωμανική διοίκηση.

Γάλλος φρυσιοδότης που εργάστηκε στο Jardin des Plantes, στο Πάρισι, φτάνοντας στην Αγγλία με έναν ριζωμένο κέδρο του Λιβάνου. Χαρακτικό, Πάρισι, 1874. (Πηγή :

<https://sciencephotogallery.com/>)

Αντίθετα, η Βενετία, με ισχυρά ερείσματα στο Ιόνιο και στα παράλια της Ηπείρου, βρέθηκε σε επανειλημμένες συγκρούσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, κυρίως λόγω των συγκρουόμενων ναυτικών και εμπορικών συμφερόντων. Οι βενετοτουρκικοί πόλεμοι του 17ου και των αρχών του 18ου αιώνα (όπως ο Πόλεμος του Μοριά 1684–1699 και ο Πόλεμος του 1714–1718) επιδείνωσαν τις σχέσεις των δύο πλευρών και επηρέασαν σημαντικά τη στρατιωτική και πολιτική κατάσταση στη δυτική Ελλάδα.

Η βενετική διοίκηση για τις στρατιωτικές της ανάγκες στις κτήσεις της στην Ανατολή χρησιμοποιούσε κυρίως μισθοφόρους. Αυτοί συνήθως ήταν Βαλκάνιοι προερχόμενοι κυρίως από τη Δαλματία και Αλβανία, αλλά και άλλοι Ευρωπαίοι διαφόρων εθνικοτήτων (Γάλλοι, Γερμανοί, Ισπανοί κ.ά.). Από τα μέσα του 17ου αι. τα σώματα αυτά είχαν γίνει ιδιαίτερα αναγκαία, καθώς τα όρια του κράτους είχαν συρρικνωθεί, οι Βενετοί πολίτες απέφευγαν τη στρατολογία καθώς οι ιταλικοί πόλεμοι ήταν συχνοί. Μετά τη συνθήκη του Πασσάροβιτς το 1718, η Βενετία για τη φύλαξη των Επτανήσων, αλλά και των κτήσεών της στην Ήπειρο, εξακολουθούσε να χρησιμοποιεί μισθοφόρους. Ένα από τα βασικά κέντρα στρατολογίας μισθοφόρων ήταν η Κέρκυρα. Εκεί εξετάζονταν εθελοντές άνδρες, όπως Βενετοί υπήκοοι, Δαλματοί, Αλβανοί, αλλά και άλλοι ξένοι, 18 - 35 ετών με κάποιο ανάστημα και υγεία, χωρίς κάποια καταδίκη και, αφού γινόταν η επιλογή, στη συνέχεια υπέγραφαν το έγγραφο της εκούσιας κατάταξής τους. Σημαντικό μέρος, επίσης, των μισθοφόρων που υπηρετούσαν στον βενετικό στρατό προερχόταν από αιχμαλώτους πολέμου, που εξαγοράζονταν από τους Βενετούς, για να υπηρετήσουν στις δικές τους δυνάμεις. Ωστόσο μεγάλο μέρος των μισθοφόρων που στρατολογούσαν οι Βενετοί οφειλόταν στη βενετική προπαγάνδα. Το βασικότερο επιχείρημα των Βενετών ήταν οι υποσχέσεις για πλουσιοπάροχες αμοιβές. Ακόμη υπόσχονταν βαθμούς και αξιώματα στους ξένους που κατατάσσονταν στο στρατό ή τις γαλέρες τους.

Η Ήπειρος τον αιώνα αυτό βρισκόταν σε μια μεταβατική αλλά κρίσιμη φάση της ιστορίας της, κυρίως επειδή η περιοχή αρχίζει να γίνεται πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των Οθωμανών, των Βενετών και των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, οι οποίες επεδίωκαν να επεκτείνουν την επιρροή τους στα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο. Η Βενετία, που είχε παρουσία στα νησιά του Ιονίου και την Ήπειρο, κυρίως έως το 1718, αρχίζει να χάνει τη λάμψη της καθώς με τη Συνθήκη του Πασσάροβιτς επιβεβαιώνεται η κυριαρχία των Οθωμανών στα ηπειρωτικά παράλια και η βενετική επιρροή περιορίζεται σε ελάχιστα σημεία. Η Ρωσία επίσης, με την Ορλοφική Επανάσταση του 1770, επεδίωξε να ξεσηκώσει τους χριστιανικούς πληθυσμούς της Ηπείρου και της Πελοποννήσου κατά των Οθωμανών. Αν και η εξέγερση κατεστάλη, ανέδειξε το έντονο ενδιαφέρον των Ρώσων για την περιοχή. Τρεις ακόμη μεγάλες δυνάμεις, η Αγγλία, η Γαλλία και η Αυστρία, αρχίζουν να ξεχωρίζουν ενώ ο παραδοσιακός κυρίαρχος της Ανατολικής Μεσογείου, η οθωμανική αυτοκρατορία, αρχίζει να στηρίζει την ύπαρξή της στη σύγκρουση των συμφερόντων των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών.

Προσπαθώντας λοιπόν οι χώρες αυτές να διεισδύσουν πολιτικά και στρατιωτικά στην περιοχή της δυτικής Ελλάδας ιδρύουν στην Άρτα προξενικές αρχές. Έτσι κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα η Άρτα υπήρξε έδρα ευρωπαϊκών προξενείων, ανάμεσα στα οποία ξεχώριζε το βενέτικο και το γαλλικό.

Είναι γνωστό ότι ανάμεσα στη Γαλλία των Λουδοβίκων και τη Γαληνότητα Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου επικρατούσε, αν όχι πάντα φανερή εχθρότητα, οπωσδήποτε όμως ένα κλίμα ψυχρού πολέμου, αναφέρει ο Σιορόκας (1981). Ο πρόξενος Dubroca θεωρούσε ότι δυο ήταν βασικά οι λόγοι της εχθρικής στάσης των Βενετών : η εμπορική αντιζηλία και οι λιποτάκτες.

Η μάχη της Νικοπόλεως μεταξύ Βενετών και Τάλλων (Οκτώβριος 1798). Έργο του Felician Mynbach, 1894 (Πηγή : Συλλογή χαρτακιών Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, Πρέβεζα)

Έτσι ένας από τους βασικούς λόγους για την ίδρυση βενετικού προξενείου στην Άρτα ήταν και η διαχείριση των λιποτακτών του βενετικού στρατού. Συγκεκριμένα, οι Βενετοί πρόξενοι είχαν την εντολή να εντοπίζουν, να περισυλλέγουν και να επαναπροωθούν όσους λιποτακτούσαν από τον στρατό της Βενετίας, χωρίς να επιτρέπουν την εξαγορά ή ένταξή τους σε άλλες χώρες. Αυτό ήταν θεσμοθετημένο μέσω ειδικών οδηγιών (commissioni) που τους δίνονταν από τις αρχές της Γαληνότατης Δημοκρατίας.

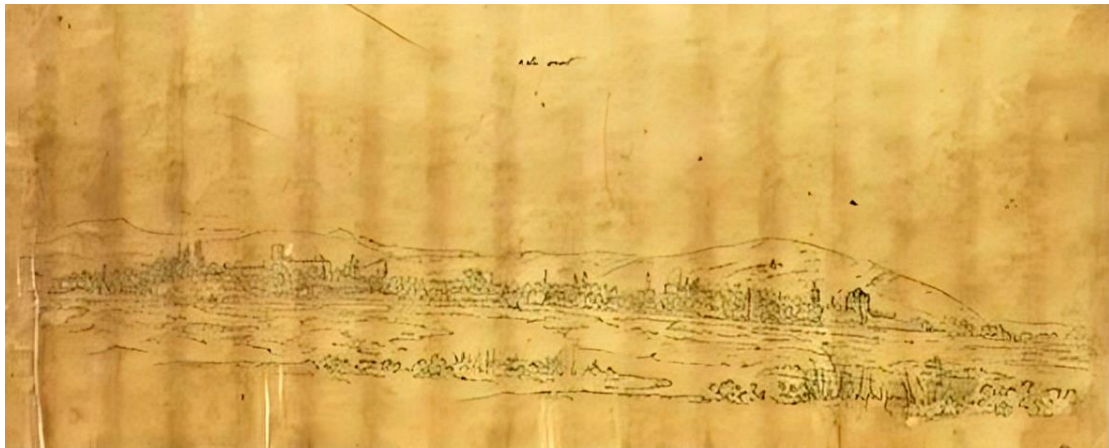
Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το άρθρο 12 των οδηγιών προς τον υποπρόξενο Φραγκίσκο Πάγκαλο το 1774, όπου του ανατίθεται η ευθύνη να συλλέγει τους λιποτάκτες που βρίσκονται στην περιοχή της Άρτας, να αποτρέπει την εξαγορά τους από άλλες δυνάμεις και να μεριμνά για την επιστροφή τους στον βενετικό στρατό. Ο Βέτσιος (2004) για παράδειγμα, αναφέρει την περίπτωση δύο λιποτακτών, του Martin Franich και του Giure Tot, οι οποίοι περιπλανιούνταν στην Άρτα το 1761 σε πολύ κακή κατάσταση. Ο τότε υποπρόξενος Marin De Luna ανέλαβε την πρωτοβουλία να τους εντοπίσει και να τους πείσει να επιστρέψουν στην υπηρεσία της Βενετίας, διασφαλίζοντας μάλιστα ότι θα ενταχθούν ξανά στο λόχο του ίδιου λοχαγού στον οποίο ανήκαν, ώστε να αποφευχθεί η σύγχυση ή τιμωρία. Σε επόμενη επιστολή του, ο De Luna τονίζει πως, σύμφωνα με την πολιτική του κράτους, όσοι λιποτάκτες επιστρέφουν μετανιωμένοι και συνοδεύονται από επιστολές συγχώρησης, τυγχάνουν αμνηστίας και αποκατάστασης. Ζητά, επομένως, από τις ανώτερες αρχές να τηρηθούν οι υποσχέσεις του προς τους δύο στρατιώτες, ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη προς την κρατική επείκεια και να παρακινηθούν και άλλοι να επιστρέψουν. Παρομοιάζει μάλιστα τους λιποτάκτες με χαμένα πρόβατα που πρέπει να σωθούν από τους κινδύνους του έξω κόσμου, τόσο σωματικά όσο και ψυχικά. Ο στόχος του βενετού προξένου ήταν όχι μόνο η επιστροφή των στρατιωτών αλλά και η παραδειγματική διαχείριση που θα ενθάρρυνε και άλλους να επιστρέψουν.

Με αντίστοιχο καθήκον, περισυλλογής και επαναπροώθησης Γάλλων λιποτακτών είχε επιφορτιστεί την ίδια εποχή και το γαλλικό προξενείο της Άρτας, που τα όρια της δικαιοδοσίας του εκτεινόταν από τις σημερινές νότιες αλβανικές ακτές μέχρι τον Κορινθιακό κόλπο και που περιλάμβανε και μια σειρά από υποπροξενεία που υπάγονταν σ' αυτό : της Σαγιάδας, της Ναυπάκτου, της Λευκάδας, του Μεσολογγίου, της Αυλώνας και της Πρέβεζας. Η παρουσία στην περιοχή των Βενετών αφ' ενός και των Γάλλων αφ' ετέρου, είτε σαν έμποροι είτε σαν διπλωματικοί παράγοντες ή ακόμη και σαν λιποτάκτες, αντανάκλα τις ευρύτερες διεργασίες που αναπτύσσονταν στο σταυροδρόμι της Δύσης και της Ανατολής.

2. Ο Ρόλος του Γαλλικού Προξενείου στην Άρτα

2.1..Ίδρυση και λειτουργία του

Ο πρώτος Γάλλος πρόξενος έφτασε στη θέση του λίγο νωρίτερα από τις 3 Νοεμβρίου 1702, αν και πολλοί άλλοι ερευνητές τοποθετούν την ίδρυσή του πολύ πιο πριν και άλλοι, όπως ο Σεραφείμ Βυζάντιος λίγο μετά το 1702. Αν και αρχικά επιλέχτηκε σαν έδρα η Σαγιάδα, πολύ σύντομα, μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 1703, το Προξενείο μεταφέρθηκε στην Άρτα. Επελέγη η Άρτα και όχι τα Γιάννενα, με το επιχείρημα ότι η πόλη αυτή προσφέρεται καλύτερα για τις υπηρεσίες προς το βασιλιά και προς το εμπόριο. Όσο αφορά το εμπόριο, στην Άρτα υπήρχαν αποθήκες πολλών άλλων μεγάλων πόλεων που διέθεταν αξιόλογες αγορές όλο το χρόνο. Για την επιλογή βάρυνε επίσης και η μικρή απόσταση της Άρτας από τη θάλασσα καθώς απ' εκεί διακινούνταν το σύνολο σχεδόν του όγκου των εξαγωγών και εισαγωγών, η πόλη δε παρείχε και όλες τις προϋποθέσεις για ασφαλή και άνετη εγκατάσταση.

Άποψη της Άρτας το 1780, σε σκίτσο του LOUIS-FRANÇOIS CASSAS. (Πηγή : <https://www.louvre.fr/>)

Επιπλέον, σύμφωνα με τον πρώτο πρόξενο, η περιοχή της Ηπείρου θεωρήθηκε σωστή επιλογή για τη διακίνηση της αλληλογραφίας του βασιλιά προς την Κωνσταντινούπολη, πολύ πιο γρήγορα από άλλους δρόμους. Ο Dubroca λίγο αργότερα σημειώνει ότι η γειτνίαση της περιοχής με τις βενετικές θέσεις των νησιών του Ιονίου έδινε στο προξενείο τη δυνατότητα να παρέχει άσυλο στους λιποτάκτες από το βενετικό στρατό και να προσφέρει βοήθεια κάθε είδους στους Γάλλους ναυτικούς από πειρατές και κουρσάρους που δρούσαν στην Αδριατική κατά τους πολύχρονους πολέμους του 18^{ου} αιώνα. Σημαντικός επίσης θα ήταν και ο ρόλος του όσο αφορά την κατασκοπία και την συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις κινήσεις των βενετών, ιδιαίτερα με την ίδρυση των 6 γαλλικών υποπροξενείων, τα οποία ελέγχονταν από έμπιστους ανθρώπους του προξένου και έπαιρναν τον τίτλο του υποπρόξενου (vice - consul).

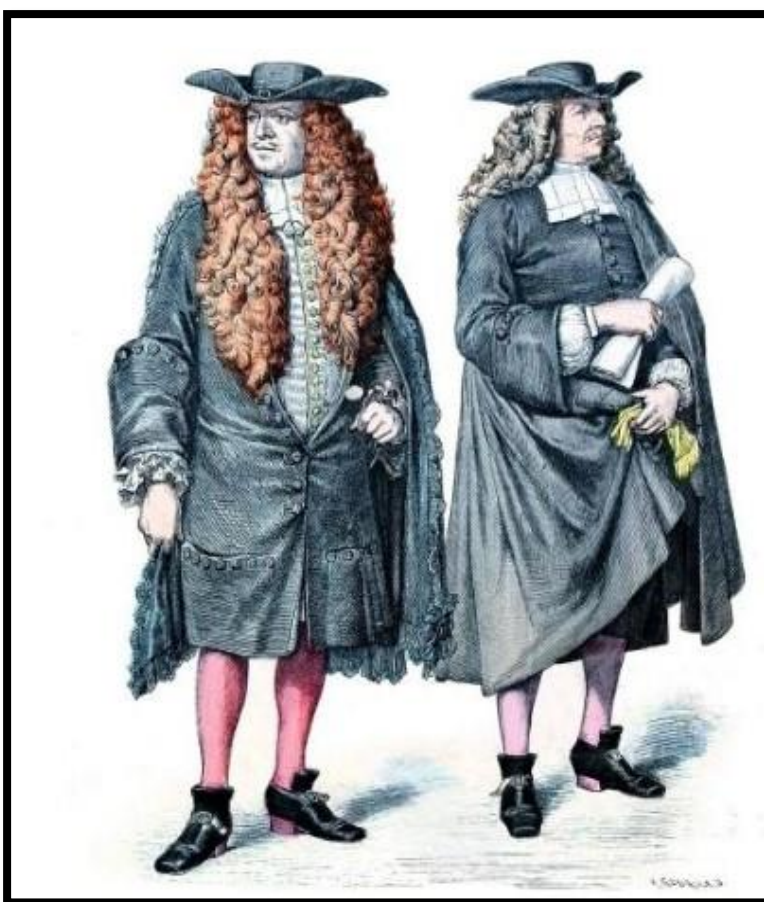

Χάρτης, πιθανόν του 1720, με τις ακτές του Γαλλικού Προξενείου της Άρτας (ΑΝΤ, Β Ι 170),
[Σιουρόκας, 1981)

2.2.Προσωπικό και δραστηριότητες

Ο ρόλος των Γάλλων προξένων της Ανατολής ήταν να είναι «το μάτι και το αυτί» του Γάλλου βασιλιά και του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Μασσαλίας (ΕΕΜ) στις περιοχές όπου βρίσκονταν.

Στο διάστημα από το 1702 μέχρι το 1789 υπηρέτησαν ως πρόξενοι στην Άρτα 9 Γάλλοι. Δεν ήταν πρόξενοι με μεγάλα ονόματα και σπουδαίο γενεαλογικό δέντρο, έτσι δεν απασχόλησαν την πέννα των βιογράφων της εποχής. Όσα είναι γνωστά και στα οποία αναφέρεται εκτενώς ο Γ. Σιορόκας στο βιβλίο του, τα μαθαίνουμε μόνο μέσα από την αλληλογραφία τους με το ΕΕΜ. Οι 9 πρόξενοι που πέρασαν από την Άρτα ήταν :

Πρόξενος και ο σύμβουλός του, αρχές 18^{ου} αιώνα. (Πηγή : <https://www.gettyimages.com/>)

1. Benoist Garnier (1702 – 1703)
2. Hierosme Pellissier (1703 – 1705)
3. Guillaume Dubroca (1705 – 1724)
4. Jean – Baptiste Dubroca (1724 – 1738)
5. Charles – Louis Deflandres (1738 – 1739)
6. Laurent Boulle (1739 – 1763)
7. Jean Julien (1764 – 1775)
8. Amable Galleigne (1776 – 1779)
9. Jose – Ignace de Grimaldi (1779 – 1789)

Εκτός από τους προξένους, υπήρχαν στην έδρα του προξενείου κι άλλοι αξιωματούχοι όπως γραμματείς και διερμηνείς. Οι γραμματείς έμεναν σε ειδικό χώρο στην προξενική κατοικία και βασικό τους καθήκον ήταν να συντάσσουν τα διάφορα έγγραφα είτε του προξενείου ή των μελών της

γαλλικής παροικίας. Είχαν επίσης την τήρηση και την ενημέρωση του προξενικού αρχείου.

Όσο αφορά τους διερμηνείς, η παρουσία τους ήταν απαραίτητη, γιατί γνώριζαν τη γλώσσα και τις πρακτικές της κάθε περιοχής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στο προξενείο της Άρτας οι πηγές δεν αναφέρουν την ύπαρξη έμμισθου Γάλλου διερμηνέα. Τα σχετικά καθήκοντα ασκούσαν ντόπιοι, ιδιαίτερα Έλληνες.

2.3. Ποιοι ήταν οι Γάλλοι λιποτάκτες στην Ήπειρο και τα νησιά του Ιονίου

Η λιποταξία αποτελούσε ένα διαχρονικό φαινόμενο στους στρατούς, ιδιαίτερα στον 18ο αιώνα, όπου παρατηρείται με αξιοσημείωτη συχνότητα. Υπολογίζεται ότι περίπου το 11% των στρατιωτών λιποτακτούσαν, με τα ποσοστά να είναι υψηλότερα σε καιρό πολέμου. Παράγοντες όπως η οικονομική κατάσταση, η εποχικότητα, η καταγωγή των στρατιωτών (ιδιαίτερα οι νεοσύλλεκτοι και οι αλλοδαποί), καθώς και η μετακίνηση μονάδων, επηρέαζαν σημαντικά τα ποσοστά λιποταξίας. Ιδιαίτερα όσο αφορά τον Γαλλικό στρατό, ο André Corvisier (1964) υποστηρίζει ότι μεταξύ 1700 και 1763, περίπου το 1/5 όλων των γαλλικών στρατευμάτων λιποτάκτησε. Ο Berkovich καταλήγει ότι «...οι νεοσύλλεκτοι και οι ξένοι ήταν πιο πιθανό να λιποτακτήσουν από τους βετεράνους και τους ντόπιους στρατιώτες. Υπήρχαν περισσότεροι λιποτάκτες σε καιρό πολέμου παρά σε καιρό ειρήνης. Οι μονάδες που προέλαυναν ήταν ιδιαίτερα ευάλωτες σε λιποταξία, όπως και τα συντάγματα των οποίων οι στρατιώτες έμαθαν ότι επρόκειτο να σταλούν στο εξωτερικό» (Berkovich, 2017).

Όσο αφορά την περιοχή της Ηπείρου και του Ιονίου και σύμφωνα με την αλληλογραφία του Γαλλικού προξενείου την εποχή αυτή, οι περισσότεροι Γάλλοι λιποτάκτες - και όχι μόνο - που κατέφθαναν στην Άρτα, είχαν στρατολογηθεί από τους Βενετούς - τουλάχιστον έτσι παρουσιάζουν την κατάσταση οι Γάλλοι πρόξενοι. «...Σημαντικό μέρος των στρατιωτών αυτών που υπηρετούσαν στους Βενετούς προερχόταν από τους αιχμαλώτους πολέμου, οι οποίοι εξαγοράζονταν από τους Βενετούς, για να υπηρετήσουν στις δικές τους δυνάμεις. Σε επιστολή του πρόξενου στην Άρτα G. Dubroca στις 7 Ιουλίου 1705 αναφέρεται ο υπερβολικός μάλλον αριθμός 8.000 Γάλλων στρατιωτών που υπηρετούσαν στις βενετικές δυνάμεις της Λευκάδας, της Κεφαλλονιάς και της Πελοποννήσου και που προέρχονταν από εξαγορά αιχμαλώτων.

Μεγάλο επίσης μέρος των Γάλλων που στρατολογούσαν οι Βενετοί οφειλόταν στη βενετική προπαγάνδα, που κατόρθωνε να τους πείσει να εγκαταλείψουν τις τάξεις του στρατού της πατρίδας τους. Το βασικότερο βέβαια επιχείρημα των Βενετών ήταν οι υποσχέσεις για πλουσιοπάροχες αμοιβές. Ο Dubroca για παράδειγμα, σε επιστολή του από την Άρτα στις 3 Μαρτίου 1706, αναφέρει ότι οι Βενετοί υπόσχονταν μισθό 200 δουκάτα το μήνα σε όσους έμπαιναν στην υπηρεσία τους και ότι τελικά δεν τους πλήρωναν τίποτε. Ακόμη υπόσχονταν βαθμούς και αξιώματα στους ξένους που κατατάσσονταν στον στρατό ή τις γαλέρες τους, καθώς και σίγουρη αποκατάστασή τους

ως εμπόρων στο Lido. Οι Βενετοί, ωστόσο, πολύ λίγες από τις υποσχέσεις τους πραγματοποιούσαν και γι' αυτό ο Dubroca στην παραπάνω επιστολή εισηγείται να σταλούν οι λιποτάκτες αυτοί πάλι στις μονάδες του, έτσι ώστε να συγκρατήσουν τους συμπατριώτες τους, αποκαλύπτοντας την απάτη των Βενετών», (Σιορόκας, 1981).

Άσκηση πεζικού του 1766 στη Γαλλία – Χαρακτικό. (<https://www.periodpaper.com/>)

Για τον λόγο αυτόν, ήταν συχνές οι λιποταξίες ξένων από τις τάξεις του στρατού και του ναυτικού της Γαληνότητας. Παρόλες τις προφυλάξεις των Βενετών, οι λιποτάκτες αυτοί έβρισκαν τον τρόπο να περάσουν στο προξενείο της Άρτας από την Λευκάδα και την Κέρκυρα, απ' όπου για παράδειγμα το Νοέμβριο του 1705, 150 λιποτάκτες προσπαθούσαν να περάσουν απέναντι, στις ηπειρωτικές ακτές.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν διαμορφώνονται και οι συνθήκες που σχετίζονται με το φαινόμενο των Γάλλων λιποτακτών στην περιοχή της Ηπείρου. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη περίπτωση μετακίνησης στρατιωτών και ατόμων από τον γαλλικό χώρο σε οθωμανικά εδάφη, φαινόμενο που συνδέεται τόσο με τις κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις όσο και με τη σχετική

ευελιξία που προσέφερε το οθωμανικό περιβάλλον για άτομα που επέλεγαν να εγκαταλείψουν τη στρατιωτική τους υποχρέωση.

2.4. Αποστολή σε σχέση με τους λιποτάκτες

Η πιο συνηθισμένη τύχη των φυγάδων ήταν να συλληφθούν από τους Τούρκους και να πουληθούν σαν σκλάβοι. Πολλοί μάλιστα, για να επιβιώσουν, προτιμούσαν να αλλαξοπιστήσουν και να μπουν με καλύτερους όρους στην υπηρεσία των Τούρκων. Αυτό συνέβαινε κυρίως πριν από την ίδρυση του προξενείου της Άρτας, όταν δηλ. οι λιποτάκτες από τους Βενετούς δεν έβρισκαν κάποιο καταφύγιο και το μέσο να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Υπήρχαν βέβαια και περιπτώσεις που οι Έλληνες πουλούσαν στους Τούρκους ξένους λιποτάκτες ή ακόμη χριστιανοί λιποτάκτες σώζονταν από την εξωμοσία με την παρέμβαση του δεσπότη. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η περίπτωση τεσσάρων χριστιανών λιποτακτών που σώθηκαν από την εξωμοσία χάρη στην επέμβαση του Δεσπότη των Ιωαννίνων, ο οποίος και τους περιέθαλψε.

Ασφαλώς πολλοί Γάλλοι η άλλης εθνικότητας λιποτάκτες έφταναν στην Άρτα από διάφορους δρόμους, χωρίς τη μεσολάβηση των ανθρώπων του προξένου. Όπως όμως και αν έφταναν εκεί, οι Γάλλοι λιποτάκτες γίνονταν δεκτοί στην προξενική κατοικία, όπου τους παρέχονταν τροφή και στέγη, καθώς κι ενδύματα και υποδήματα, αφού οι περισσότεροι ήταν ρακένδυτοι και ξυπόλητοι. Η διάρκεια της παραμονής τους στην □Άρτα κυμαινόταν από 8 μέχρι 40 ημέρες, ανάλογα με τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν για τον επαναπατρισμό τους. Δεν έλλειπαν ωστόσο και οι περιπτώσεις μακρόχρονης παραμονής λιποτακτών στην Άρτα, γιατί αργούσε να φανεί ένα καράβι. Ο πρόξενος Bouille αναφέρει ότι ένας λιποτάκτης έμεινε στην Άρτα 269 μέρες και άλλοι τρεις επί 6 μήνες, γιατί δεν έβρισκε μέσο να τους στείλει στη Γαλλία.

Σε τέτοιες περιπτώσεις, η συντήρηση των λιποτακτών προκαλούσε στον πρόξενο σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Έτσι η επιλογή του προξένου ήταν να μεταφερθούν σε άλλα μεγαλύτερα λιμάνια, ιδιαίτερα της Θεσσαλονίκης, όπου η κίνηση των γαλλικών караβιών ήταν πιο πυκνή ή ακόμη και στην Πάτρα. Κατά τη διάρκεια των πολέμων, οπότε οι αφίξεις γαλλικών караβιών στην περιοχή του προξενείου της Άρτας γίνονταν σπανιότερες, ο πρόξενος Bouille επιβίβαζε Γάλλους λιποτάκτες σε ουδέτερα καράβια, ύστερα από έγκριση του ΕΕΜ.

2.5. Η προξενική κατοικία στην Άρτα τον 18^ο αιώνα

Η εύρεση αξιοπρεπούς προξενικής κατοικίας (maison consulaire), που αποτέλεσε και το οίκημα όπου έβρισκαν καταφύγιο και προστασία οι Γάλλοι λιποτάκτες, ήταν η κύρια αιτία που το προξενείο, από την αρχή σχεδόν της λειτουργίας του, μεταφέρθηκε από την Σαγιάδα στην Άρτα, καθώς εκεί δεν βρέθηκε κατάλληλο οίκημα να στεγάσει τις πολυάριθμες λειτουργίες του

προξενείου που ήταν το κέντρο της Γαλλικής παροικίας στην Ήπειρο.. «...Η προξενική κατοικία αποτελούσε το κέντρο της ζωής των Γάλλων της Άρτας. Εκεί είχαν τα γραφεία τους και κατοικούσαν οι πρόξενοι κι οι γραμματείς. Στον περίβολό της βρισκόταν το λατινικό παρεκκλήσι. Σ' αυτή γίνονταν οι συνελεύσεις και οι γιορταστικές εκδηλώσεις. Εκεί εύρισκαν καταφύγιο και στέγη οι περαστικοί Γάλλοι έμποροι και ναυτικοί, οι λιποτάκτες από τους βενετούς, ακόμη και οι ντόπιοι....» (Σιορόκας, 1981).

ΤΟ ΠΑΛΑΤΙ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ, σχέδιο με μολύβι και μελάνι του Charles Robert Cockerell, 1813 (Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο)

Το παλάτι του Αλή Πασά στην Άρτα, που σύμφωνα με τον Φ. Pouqueville έμοιαζε με την Γαλλική προξενική κατοικία - Charles Robert Cockerell (Πηγή : British Museum, London)

Το που ακριβώς έμεναν οι τρεις πρώτοι Γάλλοι πρόξενοι της Άρτας Β. Garnier, H. Pellissier G. Dubroca δεν είναι γνωστό. Προφανώς θα νοίκιασαν κάποιο οίκημα στην πόλη που θα ήταν κατάλληλο να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του προξενείου. Ωστόσο αυτή η κατοικία δεν ικανοποίησε τον πρόξενο G. Dubroca ο οποίος, στα 1730, αποφάσισε να μετακομίσει, κυρίως για λόγους υγείας, σε μια άλλη περιοχή της πόλης με καθαρό αέρα και ωραία θέα. Έτσι, όταν θα ξεσπούσαν επιδημίες, πράγμα πολύ σύνηθες εκείνη την εποχή, δεν θα χρειαζόταν να καταφεύγει στα βουνά αλλά να παραμένει ασφαλής στο σπίτι του. Αποφάσισε λοιπόν να διαθέσει τα χρήματα για την αγορά του οικοπέδου και την κατασκευή του οικήματος.

Μια μεταγενέστερη περιγραφή του προξένου Boulle, το 1752, μας δίνει αρκετά στοιχεία για την κατοικία αυτή. «....Αριθμούσε 25 δωμάτια και εκτός από

το παρεκκλήσι, περιβαλλόταν από αυλή και κήπο. Ακόμη ήταν εφοδιασμένη με 4 μικρά κανόνια, τα οποία χρησιμοποιούνταν σε διάφορες γιορταστικές εκδηλώσεις, όπως για παράδειγμα οι τελετές που έγιναν στην Άρτα με την ευκαιρία της γέννησης του δούκα της Βουργουνδίας και διαδόχου του Γαλλικού θρόνου. Από τις διάφορες επιστολές των προξένων γνωρίζουμε ότι στην προξενική κατοικία υπήρχαν χώροι όπου οι Γάλλοι έμποροι μπορούσαν να αποθηκεύουν τα εμπορεύματά τους. Άλλοι χώροι χρησιμοποιούνταν για την αποθήκευση και συντήρηση σημαντικών ποσοτήτων από είδη διατροφής που θα ήταν αρκετά να καλύψουν τις ανάγκες των ενοίκων για μεγάλο χρονικό διάστημα. Σε άλλες επιστολές γίνεται ακόμη αναφορά και για ξεχωριστή αίθουσα δικαστηρίου», (Σιορόκας, 1981).

Συναυλία στο σπίτι του Γάλλου Προξένου στο Μπρίντζι, Voyage en Italie, en Sicile et à Malte – 1778 (Πήγη : <https://www.artera.ae/>)

Για την εξυπηρέτηση αυτής της τεράστιας, για την εποχή της, κατοικίας προφανώς απασχολούνταν αρκετό υπηρετικό προσωπικό, το οποίο αν δεν διέμενε μόνιμα εκεί, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια της ημέρας ασχολούνταν σε διάφορες εργασίες, μάλλον ντόπιοι άντρες και γυναίκες. Αυτή η πολυτελής και επιβλητική κατοικία θα διέθετε ασφαλώς και την ανάλογη επίπλωση.

Έχει αρκετό ενδιαφέρον να δούμε την τύχη του σπιτιού αυτού μετά τον θάνατο το πρώτου ιδιοκτήτη. Ήδη ο G. Dubroca, ενώ ήταν ακόμη εν ζωή, για να εξοφλήσει τα χρέη του, είχε αρχίσει διαπραγματεύσεις για την πώληση του σπιτιού στον επίτιμο διερμηνέα του προξενείου Χριστόδουλο Μαρούτση. Είχε συμφωνηθεί δε και η τιμή των 1000 τσεκινιών καθώς και ο όρος να εξακολουθήσει το οίκημα να στεγάζει την κατοικία των Γάλλων προξένων που θα πλήρωναν γι' αυτό στο Μαρούτση 200 πιάστρα το χρόνο. Ο θάνατος

όμως του προξένου δεν επέτρεψε την ολοκλήρωση της πώλησης. Άλλες μαρτυρίες όμως βεβαιώνουν ότι ο Μαρούτσης είχε αγοράσει ήδη το σπίτι όσο ζούσε ο Dubroca. Το πιο πιθανό φαίνεται να είναι πως ο Μαρούτσης, παρόλο που ήταν πια ο νέος ιδιοκτήτης, παραιτήθηκε από τα δικαιώματά του πάνω στο σπίτι αυτό, υπέρ του Γάλλου βασιλιά. Έτσι η προξενική κατοικία έγινε κτήμα των Γάλλων και εξακολούθησε να στεγάζει το γαλλικό προξενείο της Άρτας μέχρι το 1797, οπότε αρπάχτηκε από τον Αλή πασά. Ο F. Rouqueville το κατατάσσει ανάμεσα στα ωραιότερα της Άρτας, ισάξιο με το εκεί παλάτι του Αλή πασά. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο Γάλλος υποπρόξενος της Άρτας H. Rouqueville, σε αναφορές του προς τον επιτετραμμένο της Γαλλίας στην Πύλη Ruffin και τον υπουργό των Εξωτερικών της Γαλλίας πρίγκιπα του Benevent προσπαθεί να αναγκάσει τον Αλή πασά να επιστρέψει στους Γάλλους το κτήριο που τους ανήκε, αναφέρεται δε στην τότε κατάσταση του οικήματος ως «.....μισοερείπωμένο και εγκαταλελειμμένο, καθώς και ο λατινικός ναός που υπήρχε στον περίβολό του χρησιμοποιούνταν για αποθήκες σιταριού του Αλή πασά, ο οποίος ετοιμάζονταν να το γκρεμίσει και να χτίσει στη θέση του παλάτι και χαρέμια. Για το Γάλλο υποπρόξενο αυτό θα γινόταν στις αρχές Μαρτίου 1816...», (Σιορόκας, 1981). Να επισημάνουμε δε στο σημείο αυτό ότι το κτήριο αυτό του Dubroca δεν έχει σχέση με το γαλλικό προξενείο της Άρτας της περιόδου 1830 – 1881, το οποίο βρισκόταν στη συνοικία του Αγίου Μηνά, μαζί με τα άλλα ευρωπαϊκά προξενεία.

3. Οργάνωση Διάσωσης και Επαναπατρισμού

3.1.Δίκτυα πρακτόρων – Συνεργασία με Τούρκους και τοπικούς παράγοντες

Η παροχή βοήθειας προς τους λιποτάκτες, είτε Γάλλους ή άλλους Ευρωπαίους, δεν είχε σχέση μόνο με την ύπαρξη ή όχι Γάλλου προξένου στην Άρτα. Η λειτουργία όλου του μηχανισμού για την επισήμανση, την περισυλλογή, την περίθαλψη και τον επαναπατρισμό των λιποτακτών εξαρτιόταν βασικά και άμεσα από την πολιτική της γαλλικής αυλής στο θέμα αυτό. Άλλοτε δηλ. ο μηχανισμός τίθετο σε λειτουργία, περισσότερο ή λιγότερο εντατική, και άλλοτε αδρανούσε για μεγαλύτερα ή μικρότερα χρονικά διαστήματα, ανάλογα με τις ανάγκες του γαλλικού στρατού σε έμψυχο υλικό. Οι ανάγκες αυτές ήταν το βασικό κριτήριο στη διαμόρφωση της γαλλικής πολιτικής στο θέμα των λιποτακτών.

Για την επισήμανση και προώθηση των λιποτακτών προς την Άρτα, απ' όπου επιβιβάζονταν σε γαλλικά ή και ξένα καράβια, λειτουργούσε στην εξεταζόμενη περιοχή ένα δίκτυο πρακτόρων του Γάλλου προξένου. Το αποτελούσαν οι υποπρόξενοι, οι εμπορικοί πράκτορες, προστατευόμενοι της Γαλλίας, ακόμη και Τούρκοι. Δυστυχώς δεν έχουν γίνει γνωστά τα ονόματα και η ιδιότητα των προσώπων που συμμετείχαν στο δίκτυο αυτό. Η ύπαρξη

του φαίνεται προφανής μέσα από έμμεσες αναφορές των προσξένων κι από το γεγονός της προώθησης των λιποτακτών προς την έδρα του προσξενείου. Οποιοδήποτε, άνθρωποι του προσξένου, επιφορτισμένοι με την παρακολούθηση της κίνησης των λιποτακτών, πρέπει να υπήρχαν στην Κέρκυρα και τη Λευκάδα, (όπου δραστηριοποιούνταν οι Βενετοί) καθώς και στα κυριότερα λιμάνια της περιοχής του προσξενείου.

Η ΚΡΕΜΑΛΑ – Η πλάκα νο.11 από τη διάσημη σειρά 18 χαρακτηρισμών του Ζακ Καλό, *Les Grandes Misères de la guerre* (Οι μεγάλες αθλιότητες του πολέμου), που δημοσιεύτηκε το 1633 και δείχνει την εκτέλεση στρατιωτών που ενεπλάκησαν σε εγκληματική συμπεριφορά. Ανάμεσα σ' αυτές και η λιποταξία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες του G. Dubroca, στα 1706, για συνεργασία Τούρκων αξιωματούχων. Ο αγάς της Σαγιάδας, για παράδειγμα, είχε εντολή να φροντίζει για τους Γάλλους λιποτάκτες που αποβιβάζονταν στην περιοχή του. Ο ίδιος πρόξενος είχε αναθέσει επίσης σε Τούρκους να οδηγούν τους λιποτάκτες στην Άρτα, με αμοιβή ένα σκούδο για κάθε έναν. Με τον τρόπο αυτόν, ο Dubroca έλπιζε ότι οι συμπατριώτες του που διέφευγαν από τους Βενετούς θα οδηγούνταν με ασφάλεια στην Άρτα και θα απέφευγαν τον κίνδυνο να συλληφθούν από τους Έλληνες ή τους ανθρώπους του πασά των Γιαννίνων, ο οποίος τους ήθελε στην υπηρεσία του.

3.2.Διαδικασία περίθαλψης και επιστροφής στη Γαλλία

Μεγάλο μέρος από την αλληλογραφία των Γάλλων προσξένων της "Άρτας καλύπτουν τα σχετικά με την επισήμανση, την περισυλλογή, την περίθαλψη και τον επαναπατρισμό των συμπατριωτών τους, που λιποτακτούσαν από τον στρατό των Βενετών. Ακόμη γίνεται λόγος, σε πολύ μικρότερη κλίμακα, για

τη σύλληψη και αποστολή στη Γαλλία όσων λιποτακτούσαν από τις τάξεις του γαλλικού στρατού.

Με βάση τις σχετικές αναφορές των προξένων και τις ειδικές καταστάσεις, μπορούμε με σιγουριά να πούμε, ότι κατά την πρώτη δεκαετία του 18ου το να προσδιοριστεί, κατά το δυνατόν, ο αριθμός των λιποτακτών αυτών δεν είναι εύκολο.

Ένας αιχμάλωτος
λιποτάκτης οδηγείται
μέσα από τους δρόμους.
(Πηγή: Mary Evans
Picture Library)

Ο γραμματέας του
προξενείου P.
Granier κάνει λόγο,
στα 1704, για τη
δυνατότητα του
προξενείου να
επαναπατρίζει κάθε
χρόνο 700 - 800
στρατιώτες, οι
οποίοι διέφευγαν
από τους Βενετούς,
ωστόσο ο αριθμός
αυτός είναι μάλλον
υπερβολικός·
οφείλεται είτε σ'
εσφαλμένη

εκτίμηση του Granier, είτε σε σκόπιμο υπερτονισμό για ευνόητους σκοπούς, να εξάρει δηλαδή τις σχετικές δυνατότητες του προξενείου. Θα λέγαμε ότι περισσότερο πλησιάζει στην πραγματικότητα η αναφορά του προσωρινού προξένου Pellissier, που κάνει λόγο για 125 λιποτάκτες κατά το έτος 1703. Πιο συγκεκριμένη είναι μια αναφορά του ίδιου προξένου, στις 25.9.1704, σύμφωνα με την οποία, στο διάστημα από 1.8.1703 μέχρι 18.8.1704, επαναπατρίστηκαν 100 Γάλλοι στρατιώτες, οι οποίοι είχαν διαφύγει από τον

στρατό της Γαληνότητας. Ο πρόξενος G. Dubroca ανέφερε επίσης, στα 1714, ότι από την άφιξή του στην Άρτα (1705) μέχρι τότε είχε βοηθήσει περισσότερους από 1.000 λιποτάκτες. Αν ο αριθμός αυτός αφορούσε αποκλειστικά Γάλλους, μάλλον θα ήταν υπερβολικός. Νομίζουμε όμως ότι ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, γιατί ο G. Dubroca συνυπολογίζει εδώ και τους ξένους που περιέθαλψε, επειδή ήταν χριστιανοί. Με βάση τις σχετικές αναφορές των προξένων και τις ειδικές καταστάσεις, μπορούμε με σιγουριά να πούμε, ότι κατά την πρώτη δεκαετία του 18ου αι. επαναπατρίστηκαν από την □Άρτα 369 Γάλλοι, που είχαν λιποτακτήσει από τον στρατό ή τις γαλέρες των Βενετών. Τα επόμενα τριάντα περίπου χρόνια δεν γίνεται καθόλου λόγος γι' αποστολή λιποτακτών, εκτός από το 1714. Στη δεκαπενταετία 1739 - 1755 ο πρόξενος Bouille είχε επιβιβάσει σε διάφορα γαλλικά καράβια 115 λιποτάκτες συνολικά. Τέλος, γίνεται λόγος για έναν λιποτάκτη στα 1763, έναν στα 1768, και άλλους 39 στα χρόνια 1770-1777.

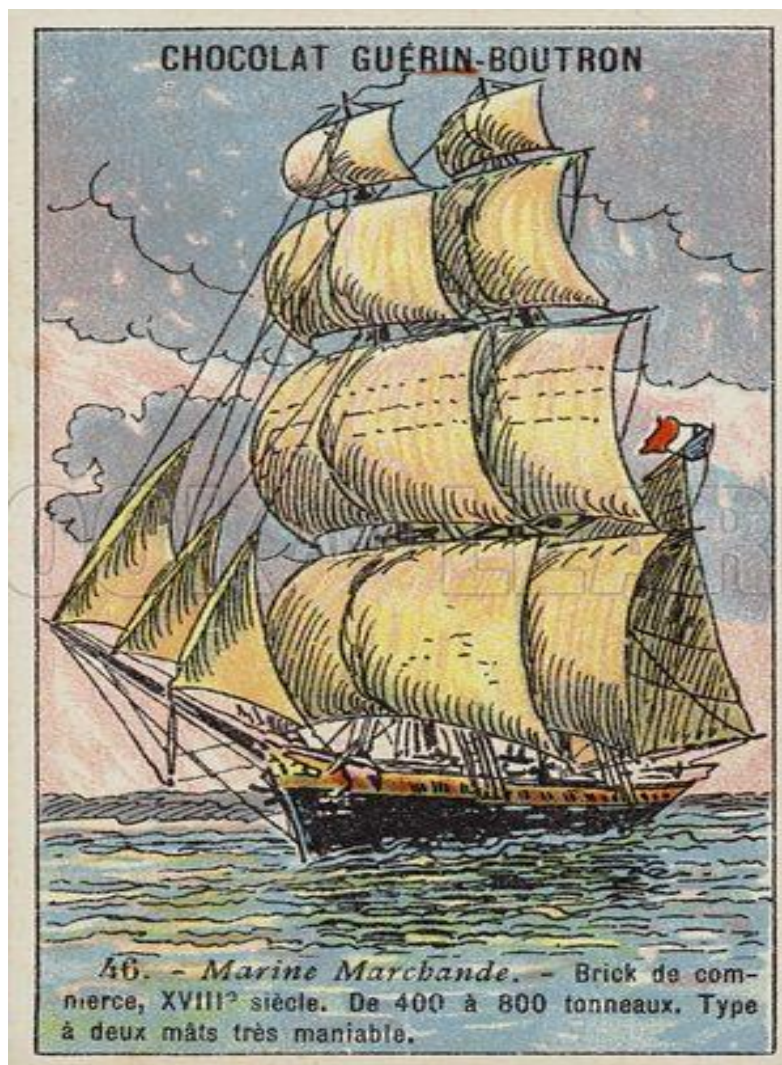
Στο διάστημα λοιπόν της λειτουργίας του προξενείου, οι Γάλλοι πρόξενοι της Άρτας επαναπάτρισαν συνολικά 555 συμπατριώτες τους στρατιωτικούς, οι οποίοι είχαν διαφύγει από τους Βενετούς. Νομίζουμε, ωστόσο, ότι πολύ περισσότεροι χριστιανοί διαφόρων εθνικοτήτων έφταναν στο προξενείο της Άρτας γυμνοί και πεινασμένοι, ταλαιπωρημένοι και άρρωστοι, για να ζητήσουν καταφύγιο και προστασία από τον εκπρόσωπο του «χριστιανικότατου» Γάλλου βασιλιά. Η πολιτική όμως της Γαλλίας συχνά άλλαζε στο θέμα αυτό. Όπως θα δούμε, τα συμφέροντά της άλλοτε επέβαλλαν τη χρησιμοποίηση των άτυχων αυτών, Γάλλων και ξένων, άλλοτε μόνο των Γάλλων ή ούτε κι αυτών, γιατί τα έξοδα υπερέβαιναν το όφελος κι η επιχείρηση κρινόταν ασύμφορη. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος που παρατηρούνται τόσο μεγάλες διαφορές στον αριθμό των λιποτακτών, οι οποίοι στέλνονταν στη Γαλλία κατά διάφορες χρονικές περιόδους, όπως σημειώσαμε πιο πάνω.

Όπως κι αν έχει το πράγμα, τουλάχιστο στην πρώτη δεκαετία του αιώνα παρατηρείται ένας αρκετά σημαντικός αριθμός Γάλλων, στην πλειοψηφία τους νεαρών κι επομένως κατάλληλων για στρατιωτική υπηρεσία, οι οποίοι λιποτακτούσαν από τους Βενετούς και ζητούσαν καταφύγιο στην Άρτα. Μπορούμε λοιπόν με σιγουριά να υποστηρίξουμε, ότι η περίθαλψη κι ο επαναπατρισμός των λιποτακτών αυτών δεν ήταν ασήμαντος λόγος για την ίδρυση του προξενείου στην Άρτα, το οποίο γειτόνευε με τις βενετικές κτήσεις. Είναι ακόμη βέβαιο, πως οι πρώτοι πρόξενοι της Άρτας είχαν σαφείς οδηγίες κι εντολές σχετικά με το θέμα αυτό, «σύμφωνα με διαταγή του βασιλιά». Ήδη ο B. Garnier ανέφερε, τον Ιούνιο του 1703, λίγο περισσότερο δηλ. από ένα εξάμηνο μετά την άφιξή του στην Άρτα, ότι είχε κιόλας προβεί σε πολλά έξοδα για την περίθαλψη λιποτακτών· οι δυστυχείς αυτοί, κατά τον Γάλλο πρόξενο, πριν από την ίδρυση του προξενείου, δεν είχαν άλλη λύση: ή να πεθάνουν από την πείνα ή ν' αλλαξοπιστήσουν και να μπουν στην υπηρεσία των Τούρκων.

4. Αντιδράσεις και Δυσκολίες

4.1. Προβλήματα υγείας, χρηματοδότησης, ασφάλειας

Το 1725 το ΕΕΜ ανέλαβε να καταβάλλει, εκτός των άλλων προξενείων, και στον πρόξενο της Άρτας τα έξοδα για τον επαναπατρισμό των Γάλλων λιποτακτών. Ωστόσο, τα σχετικά κονδύλια ήταν πενιχρά και κάλυπταν μόνο τα ναύλα. Από το 1725 ως το 1739 υπάρχει ένα κενό στην αλληλογραφία των Γάλλων προξένων σχετικά με το θέμα των λιποτακτών. Κατά το διάστημα αυτό, δεν γνωρίζουμε ποια ακριβώς ήταν η πολιτική της γαλλικής αυλής. Πιθανότατα δεν ενδιαφερόταν για την τύχη των λιποτακτών. Οι πρόξενοι της Άρτας δεν είχαν σαφείς διαταγές κι ενεργούσαν σύμφωνα με τις οικονομικές δυνατότητες και τις προσωπικές τους διαθέσεις. Πάντως στο διάστημα αυτό, και ακόμη από το 1715, όπως επισημάνθηκε και πιο πάνω, δεν αναφέρεται αποστολή λιποτακτών. Κι αν έγινε, δεν υπήρχε λόγος ν' αναφερθεί στην αλληλογραφία, αφού τα έξοδα δεν καλύπτονταν από το υπουργείο ή το ΕΕΜ.

Γαλλικό, εμπορικό
μπρίκι, 18ος αιώνας –
Χρωμολιθογραφία.

Από την άλλη, δεν γίνεται λόγος ούτε γι' απαγόρευση επαναπατρισμού των λιποτακτών ούτε σημειώνεται εισήγηση των προξένων της Άρτας για παροχή αμνηστίας.

Υποθέτουμε ότι οι λιποτάκτες γίνονταν σιωπηρά δεκτοί στην πατρίδα τους, αν βέβαια κατόρθωναν να επιζήσουν και να

φτάσουν ως εκεί. Η υπόθεση στηρίζεται σε επιστολή του προξένου Bouille, το

1739, με την οποία ζητείται από το γαλλικό υπουργείο κάποια εντολή σχετικά με το θέμα των λιποτακτών. Ο ίδιος ο πρόξενος πάντως πιστεύει, ότι ο προϊστάμενός του υπουργός δεν θα αρνηθεί να εγκρίνει ένα μικρό ποσό για τον επαναπατρισμό των Γάλλων. Όσο για τους ξένους, παρόλο που ο κίνδυνος του εξισλαμισμού διαγράφεται σαφώς, ο Bouille διστάζει να προβεί στις απαιτούμενες δαπάνες. Την επόμενη χρονιά, στα 1740, ο Γάλλος πρόξενος βρήκε πρόσφορη τη λύση της στρατολόγησης των ξένων αυτών για λογαριασμό του βασιλιά των Δύο Σικελιών, που θα αναλάμβανε και τη σχετική δαπάνη. Συγκεκριμένα η παράκληση αυτή είχε διαβιβαστεί στον πρόξενο Bouille από τον αντισυνταγματάρχη των Δύο Σικελιών Montagont. Ο Γάλλος πρόξενος πράγματι ικανοποίησε την παράκληση αυτή, χωρίς να περιμένει την έγκριση των προϊστάμενών του, την οποία μάλιστα ζητά εκ των υστέρων και είναι βέβαιος ότι θα του δοθεί. Δεν γνωρίζουμε αν ο Bouille είχε κάποιο οικονομικό ή άλλο όφελος από τη συνεργασία του με τον Montagont, ούτε μέχρι πότε κράτησε η συνεργασία αυτή, ή τον αριθμό των ξένων (όχι Γάλλων) λιποτακτών που στάλθηκαν στο βασίλειο των Δύο Σικελιών που από την συγκεκριμένη επιστολή πληροφορούμαστε ότι στην Άρτα έφταναν πολλοί. Πράγματι το ΕΕΜ δεν αρνήθηκε να καταβάλει στον Bouille, στα 1740, ποσό 473 λιρών και 6 σολδίων για τον επαναπατρισμό πέντε Γάλλων λιποτακτών, ποσό που καταβλήθηκε στον αδελφό του προξένου στη Γαλλία.

Στα 1744, όταν η Γαλλία μπαίνει στον πόλεμο για την αυστριακή διαδοχή, οι ανάγκες του γαλλικού ναυτικού επέβαλλαν την επίσπευση του επαναπατρισμού των Γάλλων, οι οποίοι είχαν λιποτακτήσει από το βενετικό ναυτικό, όπου υπηρετούσαν ως αξιωματικοί ή ναύτες. Τη χρονιά αυτή, με βασιλικό διάταγμα, χορηγήθηκε αμνηστία σε όλους αυτούς και παράλληλα δόθηκε εντολή στους Γάλλους προξένους να φροντίσουν για τον σύντομο επαναπατρισμό τους, καθώς έτσι θα μειώνονταν παράλληλα και τα έξοδα για τη συντήρησή τους στην πόλη. Με άλλη δε επιστολή στις 1 Γενάρη 1751, το ΕΕΜ συγχαίρει τον Bouille *«για την άφογη εκτέλεση των καθηκόντων του»* σχετικά με τον επαναπατρισμό των λιποτακτών.

Παρόμοιο διάταγμα εκδόθηκε και στις 29.12.1757, όταν οι ανάγκες από τον επταετή πόλεμο επέβαλλαν την αμνηστευση των λιποτακτών από το γαλλικό ναυτικό. Σε επιστολή προς τον πρόξενο Ζακόνθου Reynaud, το ΕΕΜ του ζητά να στείλει τους επιζώντες ναυαγούς ή τα πληρώματα των πλοίων που αιχμαλωτιζόνταν από τους κουρσάρους και τους πειρατές αμέσως στη Γαλλία, καθώς *« η υπηρεσία τους είναι πολύ απαραίτητη στις παρούσες συνθήκες... »*

Στις 22.11.1762 επίσης, εκδόθηκε και άλλο διάταγμα, το οποίο χορηγούσε αμνηστία στους Γάλλους λιποτάκτες ναυτικούς· αυτοί τώρα καλούνταν να συμπληρώσουν τα κενά που δημιούργησε ο πόλεμος. Η ισχύς των παραπάνω διαταγμάτων φαίνεται πως διαρκούσε όσο και οι ανάγκες που είχαν επιβάλει την έκδοσή τους. Στα 1772, ο πρόξενος Julien ζητά και πάλι οδηγίες για τη

στάση του απέναντι στους λιποτάκτες. Ο ίδιος πρόξενος αναγκάζεται, το επόμενο έτος, να υποβάλει στο υπουργείο Ναυτικών μακροσκελές υπόμνημα, για να δικαιολογήσει την απόφασή του να περιθάψει συμπατριώτες του λιποτάκτες και να στηρίξει έτσι την απαίτησή του για την καταβολή των σχετικών εξόδων.

Τύρω στο 1750, Τρία γαλλικά πολεμικά πλοία του 18ου αιώνα. Από αριστερά προς τα δεξιά, ένα θωρηκτό πρώτης τάξεως που υψώνει τη βασιλική σημαία (επίσης τη γαλλική εθνική σημαία μέχρι την Επανάσταση), μια γαλέρα που υψώνει την κόκκινη σημαία, ένα εμπορικό πλοίο του Γαλλικού Εμπορικού Ναυτικού που υψώνει μια γαλάζια σημαία με έναν λευκό σταυρό. Ο μηχανικός Αντρέ διακρίνεται να κρατάει έναν χάρακα στα δεξιά, ενώ οι αδελφοί Λα Ροζ, επίσης μηχανικοί πλοίων, απεικονίζονται δίπλα του. (Πηγή : Hulton Archive/Getty Images)

Το σημαντικότερο όμως πρόβλημα για την περίθαλψη και τον επαναπατρισμό των λιποτακτών ήταν το οικονομικό. Όσο και αν τα ημερήσια έξοδα για τον καθένα απ' αυτούς είχαν μειωθεί στο ελάχιστο και κάλυπταν τις στοιχειώδεις μόνον ανάγκες, ο αριθμός τους και η διάρκεια της παραμονής τους στην Άρτα απαιτούσαν έξοδα δυσανάλογα προς τα έσοδα των προξένων. Ήδη ο γραμματέας P. Granier, στα 1704, επισήμαινε πως ο πρόξενος Pellissier αισθανόταν τρόμο μπροστά στο πρόβλημα που του δημιουργούσε η παραμονή 22 λιποτακτών για διάστημα πάνω από τρεις μήνες, ενώ δεν είχε εισπράξει από το προξενικό επίδομα περισσότερα από 40 πιάστρα. Για να αντιμετωπίσουν τις δαπάνες αυτές, οι πρόξενοι αναγκάζονταν να δανειζονται από τους ντόπιους Έλληνες ή Εβραίους, με μεγάλο τόκο. Ο Dubroca σε επιστολή του στις 16 Απριλίου 1706 αναφέρει ότι είχε δανειστεί χρήματα από τον Εβραίο Chouar, με τόκο 1% το μήνα και για να μπορέσει να δανειστεί είχε αναγκαστεί να βάλει σαν ενέχυρο τα ασημένια σερβίτσια και τα κοσμήματά του, ενώ σε άλλη επιστολή που απέστειλε ο γιός του προς τον Maurepas στις 10 Σεπτεμβρίου 1727, αναφέρει πως πλήρωνε ακόμα τόκους για δάνεια που είχε συνάψει ο πατέρας του για τη συντήρηση των λιποτακτών.

Αξιζει να αναφέρουμε στο σημείο αυτό τις μαρτυρίες που προέρχονται αποκλειστικά από τις καταστάσεις εξόδων των προξένων για τους λιποτάκτες που μας δίνουν και μια γενικότερη εικόνα της αγοράς της Άρτας την εποχή εκείνη. Στα 1706 οι τιμές των βασικών ειδών διαβίωσης ήταν οι ακόλουθες :

1 άσπρο το κομμάτι του ψωμιού (δεν αναφέρεται το βάρος)

340 α. το καντάρι η γαλέτα

3 α. το λίτρο το αρνίσιο ή μοσχαρίσιο κρέας

4 α. η λίτρα τα ψάρια

10 α. η οκά το τυρί, 20 α. η οκά τα κεριά

10 – 20 α. το φόρτωμα τα ξύλα

6 α. το δοχείο το κρασί

100 α. το ένα τα υποκάμισα

80 α η μία οι κιλότες

90 α. η μία οι καμιζόλες

50 α. το ζευγάρι οι κάλτσες

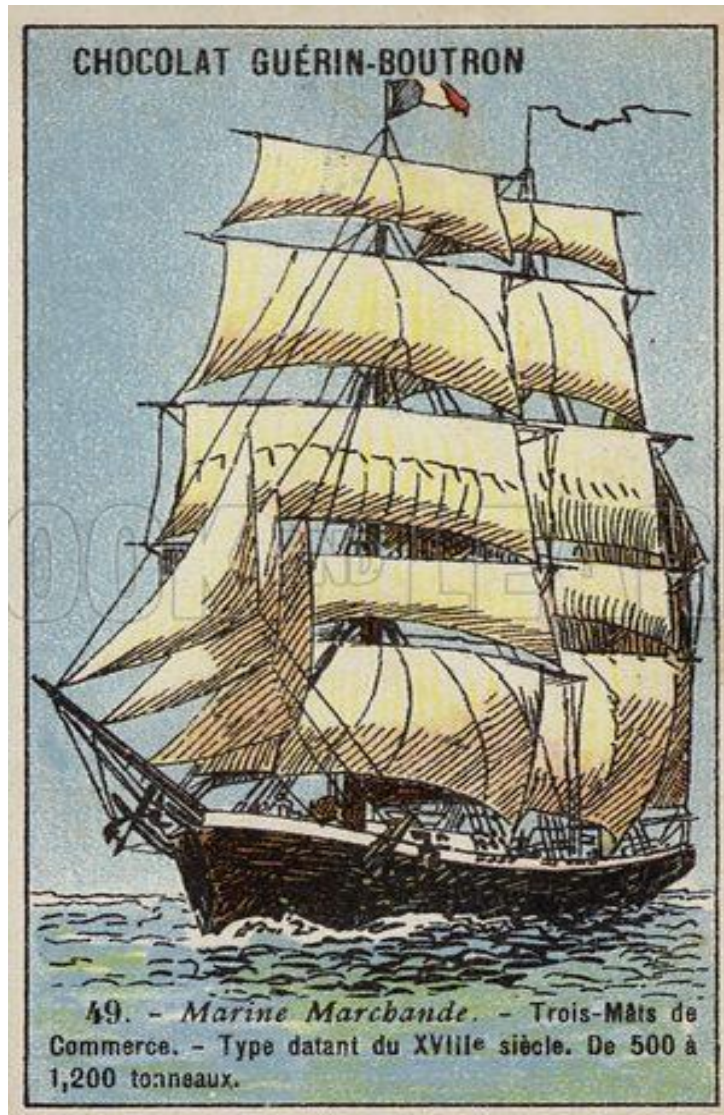
40 α. οι παντόφλες και τα φέσια

55 περίπου α. το ένα καπέλο

2 πιάστρα το πανωφόρι

20 α. οι σκούφιες.

Ακόμη τα άλογα νοικιάζονταν προς 30 α. την ημέρα, τα δε έξοδα κηδείας ανέρχονταν σε 80 άσπρα. Το 1741 έπρεπε να πληρώσει κάποιος για τη μεταφορά του από την Κόπραινα στην Άρτα 45 άσπρα για κάθε άλογο που θα είχε η άμαξα.

Γαλλικό τρικάταρτο εμπορικό πλοίο, 18ος αιώνας. - Χρωμολιθογραφία

Η ημερήσια δαπάνη για τη συντήρηση του κάθε λιποτάκτη ανερχόταν, στα 1704, σε 10 σολδία (δηλ. μισή λίρα). Με τα χρήματα αυτά καλύπτονταν οι στοιχειώδεις ανάγκες διαμονής (νοίκι για στρώματα και κουβέρτες) και διατροφής. Επιπλέον, απαιτούνταν άλλες δύο περίπου λίρες για τον καθένα για ενδυμασία. Σ' αυτά έπρεπε να

προστεθούν τα μεταφορικά κι οι αμοιβές των ανθρώπων που έφερναν τους λιποτάκτες από τα διάφορα μέρη του προξενείου στην Άρτα, τα έξοδα νοσηλείας για τους ασθενείς, τα έξοδα κηδείας για όσους πέθαιναν εκεί, ακόμη και τα έκτακτα έξοδα για την πληρωμή των ζημιών που προξενούσαν οι λιποτάκτες όταν μεθούσαν ή για την αποφυλάκισή τους από τις τουρκικές φυλακές, όταν δημιουργούσαν επεισόδια. Βέβαια οι τιμές των διαφόρων ειδών και των υπηρεσιών δεν έμεναν σταθερές. Κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου}

αιώνα, οι τιμές των βασικών ειδών αυξήθηκαν. Χαρακτηριστική είναι η μαρτυρία του προξένου Julien ο οποίος αναγκάστηκε να ξοδέψει για τους λιποτάκτες πολύ περισσότερα απ' όσα προέβλεπε ο κανονισμός. Απ' αυτό το γεγονός, το ότι δηλαδή ο πρόξενος αυτός πλήρωσε χρήματα που υπήρχε κίνδυνος να μην τα εισπράξει ποτέ, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα 6 σόλδια που προέβλεπε ο κανονισμός για τους λιποτάκτες δεν κάλυπταν ούτε τις στοιχειώδεις ανάγκες τους.

Γενικά, ο πρόξενος G. Dubroca υπολόγισε ότι, από την άφιξή του στην Άρτα (1705) μέχρι το 1714, περιέθαλψε περισσότερους από 1.000 λιποτάκτες ξοδεύοντας 1.200 πιάστρα τον χρόνο. Αργότερα το ημερήσιο σιτηρέσιο κάθε λιποτάκτη μειώθηκε στα 6 σόλδια. Αν υπολογίσουμε και την άνοδο του τιμαριθμού, μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε, ότι το ποσό αυτό δεν έφτανε να καλύψει ούτε τις πιο στοιχειώδεις ανάγκες. Στα 1765 μάλιστα, ο πρόξενος Julien αναγκάστηκε να ξοδέψει περισσότερα απ' όσα πρόβλεπε ο κανονισμός, παρά το ενδεχόμενο να μη μπορέσει να τα εισπράξει. Η ίδια δαπάνη (των 10 σολδίων αρχικά και έπειτα των 6 σ. την ημέρα) είχε οριστεί να καταβάλλεται και στους καπετάνιους για τη διατροφή του κάθε λιποτάκτη. Παρά τις διαμαρτυρίες των καπετάνιων, το ποσό αυτό δεν αυξήθηκε. Τέλος, θα πρέπει να προστεθούν ακόμη οι δαπάνες για την εξαγορά των λιποτακτών από τους Δουλοτσινώτες ή τους Τούρκους, καθώς και τα έκτακτα δώρα που απαιτούνταν για τον σκοπό αυτόν.

Τα έξοδα για την περίθαλψη και τον επαναπατρισμό των λιποτακτών βάρυναν τον προϋπολογισμό του ΕΕΜ, τουλάχιστον ως τα 1773. Ειδικά όμως για το προξενείο της Άρτας, επειδή το ΕΕΜ δεν εισέπραττε προξενικό επίδομα, συχνά αρνούνταν να καταβάλλει τις σχετικές δαπάνες η χρονοτριβούσε, επικαλούμενο λόγους γραφειοκρατικούς. Αποτέλεσμα της τακτικής αυτής ήταν να αναγκάζονται οι πρόξενοι της Άρτας να καταφεύγουν στον δανεισμό, όπως σημειώσαμε, και να πληρώνουν τόκους για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η αλληλογραφία των προξένων είναι γεμάτη από υπομνήσεις για χρέη του ΕΕΜ του είδους αυτού, από παράπονα και παραστάσεις, από διαμαρτυρίες και παρακλήσεις. Ενδεικτικά να αναφερθεί μόνο, ότι ο πρόξενος J. Dubroca δεν είχε εισπράξει ακόμη, στα 1728, ένα ποσό που είχε ξοδέψει ο πατέρας του για τους λιποτάκτες είκοσι χρόνια νωρίτερα. Συγκεκριμένα ζητούσε να του καταβληθούν 1.112 πιάστρα που είχε ξοδέψει ο πατέρας του. Το ΕΕΜ επικαλούνταν διάφορους λόγους για την απόρριψη του αιτήματος. Άλλοτε ότι δεν είχε λάβει τα απαραίτητα δικαιολογητικά και άλλοτε ότι δεν ήταν υπεύθυνο για το είδος των εξόδων. Τελικά, με παρέμβαση του Υπουργού των Ναυτικών, το ΕΕΜ αναγκάστηκε να καταβάλλει στον πρόξενο της Άρτας το μισό από το οφειλόμενο ποσό. Μόνη εξαίρεση για την τακτική αυτή του ΕΕΜ ήταν η συμπεριφορά απέναντι στον πρόξενο Boulle, στον οποίο καταβάλλονταν οι σχετικές δαπάνες χωρίς

καμιά αντίδραση. Μάλλον αυτό οφείλονταν στις γνωριμίες του Boulle και κυρίως στην επιρροή του αδελφού του Antoine.

4.2.Αντιδράσεις των Βενετών

Από την αρχή κιόλας της δεύτερης δεκαετίας του αιώνα, η παροχή της γαλλικής προστασίας προς τους λιποτάκτες από τους Βενετούς μειώνεται σημαντικά· αρχικά περιορίζεται μόνο στους Γάλλους, με τρόπον όμως πολύ φειδωλό. Στο τέλος της ίδιας δεκαετίας η προστασία αυτή μηδενίζεται. Οι λιποτάκτες εγκαταλείπονται στην τύχη τους. Παρόλα αυτά, δεν παύουν να φτάνουν στην περιοχή του προξενείου της Άρτας· σχεδόν όλοι μπαίνουν στην υπηρεσία των Τούρκων και οι περισσότεροι αλλαξοπιστούν.

Βενετός έμπορος. (Πηγή : <https://www.meisterdrucke.uk/>)

Το γεγονός ότι ο αριθμός των λιποτακτών δεν μειώνεται - κατά τον G. Dubroca αυξάνεται τη στιγμή που γνωρίζουν ότι δεν θα βρουν υποστήριξη στην Άρτα, μας υποχρεώνει να συμφωνήσουμε με την άποψη του Γάλλου προξένου για την άθλια μεταχείρισή τους από τους Βενετούς. Σε επιστολή του προς το

Γάλλο αντιβασιλέα στις 23 Ιουνίου 1720, ο G. Dubroca αναφέρει ότι οι Βενετοί υποχρέωναν τους ξένους που υπηρετούσαν στις τάξεις τους να εργάζονται εξαντλητικά στα οχυρωματικά έργα, δίνοντάς τους μόνο ελάχιστο ψωμί.

Όσοι από αυτούς μάλιστα δεν επέλεγαν τη λύση της εξωμοσίας μεταβάλλονταν σε αληθινή μάστιγα για τους τόπους όπου κατέφευγαν για να μπορέσουν να ζήσουν, σκότωναν και λήστευαν τους ναυαγούς. Άλλοι πάλι συλλαμβάνονταν από τους Αλβανούς και πουλιόνταν σκλάβοι ή νυμφεύονταν κι εγκαθίσταντο σε διάφορους τόπους. Έτσι, σύμφωνα με τον Dubroca χάνονταν για τη Γαλλία νέοι και ικανοί άντρες και έμπειροι στρατιώτες και γι' αυτό προέτρεπε να τους δοθεί αμνηστία.

Τέλος, ένα μέρος από τους λιποτάκτες κέρδιζαν τη ζωή τους δουλεύοντας ως εργάτες γης, μέχρι να βρουν την ευκαιρία να φύγουν για τη Γαλλία ή την Ιταλία.

Περισσότερο πολύπλοκα ήταν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Γάλλοι πρόξενοι της Άρτας από την αντίδραση των Βενετών στο θέμα των λιποτακτών. Στα 1706 κιόλας, ο έκτακτος προνοητής Λευκάδας έγραψε στον G. Dubroca και παραπονήθηκε για το άσυλο που έβρισκαν στην Άρτα οι λιποτάκτες από τις τάξεις του στρατού της Γαληνότητας :

“Αύγουστου 1706-Κέρκυρα. Ο Γεν. Προβλεπτής προς τὸν Δόγην

« . . . αἱ διαφυγαὶ στρατιωτῶν πρὸς τὴν ἀπέναντι ξηρὰν, δὲν εἶναι σπάνιαι. Οφείλονται προφανῶς εἰς τὸ εὐμετάβλητον τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι νομίζουν ὅτι μεταβαίνοντες καὶ κατατασσόμενοι ὑπὸ ἄλλας σημαίας θὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν των καὶ θὰ περνᾶνε καλότερα. Εἶναι καὶ ἡ μικρὰ ἀπόστασις πρὸς μᾶς χωρίζει καὶ ἡ εὐκαιρία πρὸς τόσες βάρκες πηγαινοέρχονται. Ἐξ ἄλλου ἡ πρόθυμος φιλοξενία πρὸς εὐρίσκουν οἱ λιποτακτοῦντες παρὰ τῷ Γάλλῳ Προξένῳ τῆς Ἀρτῆς τοὺς ἐξωτεῖ ἐν μέρει πρὸς τοῦτο, καίτοι δὲν ἤμπορεῖ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ὁ Πρόξενος τῆς Γαλλίας πράγματι βυρσοδομεῖ ἐναντίον μας, ἀλλ' εἶναι γεγονὸς ὅτι τοὺς δέχεται.....»

Εδημοσίευσεν μὴν αὐστηρὰν προκήρυξιν καὶ προειδοποιῶ τοὺς караβοκῆρη, - δεξ νὰ εἰδοποιῶν ἀμέσως τὰς ἀρχὰς ἂν τυχὸν ἐμφανίζεται στρατιώτης πρὸς ζητεῖ νὰ ἐπιβιβασθῇ, διότι ἄλλο ἢ θὰ ἐφαρμοσθῶν βαρύνεται κυρώσεις...».

20 Ιανουαρίου 1707 Κέρκυρα: Ὁ Γεν. Προβλεπτής πρὸς τὸν Δόγην.

« . . . παρ' ὅλα τὰ ληφθέντα αὐστηρὰ μέτρα ἐξακολουθοῦν οἱ λιποταξίες τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὴν ἔναντι ξηρὰν. Τώρα φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἀμέτοχος ὁ Γάλλος πρόξενος Ἀρτῆς, ὅστις ὑποκινεῖ τὰς λιποταξίας. . . » (Μέρτζιος, 1955)

Και ο έκτακτος προνοητής Fr. Grimanì αναγκάζεται να παραδεχτεί σε επιστολή του προς το Δόγη ότι δεν είναι σπάνιες οι σχετικές περιπτώσεις που τις αποδίδει στον αδύνατο χαρακτήρα των στρατιωτών, στην μικρή απόσταση από την απέναντι στεριά και στην πρόθυμη φιλοξενία των γαλλικών προξενικών αρχών. Σε άλλη επιστολή του κατηγορεί τον Dubroca ότι υποκινεί ο ίδιος τις λιποταξίες.

“.....20 Ιανουαρίου 1707 Κέρκυρα: Ὁ Γεν. Προβλεπτής πρὸς τὸν Δόγην.

« . . . παρ' ὅλα τὰ ληφθέντα αὐστηρὰ μέτρα ἐξακολουθοῦν οἱ λιποταξίες τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὴν ἔναντι ξηράν. Τώρα φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι ἀμέτοχος ὁ Γάλλος πρόξενος "Αρτης, ὅστις ὑποκινεῖ τὰς λιποταξίας. . . », (Μέρτζιος, 1955)

Ο Γάλλος πρόξενος, με τη σειρά του, απάντησε στον Βενετό προνοητή, ὅτι λόγοι πατριωτικοὶ καὶ χριστιανικοὶ του υπαγόρευαν τὴ στάση αὐτή, θεωροῦσε δε καθήκον του νὰ βοηθᾷ χριστιανούς, γιὰ νὰ μὴν ἀναγκάζονται ν' ἀλλαξοπιστήσουν. Ἀκόμη οἱ Βενετοὶ προνοητές, γιὰ ν' ἀποτρέπουν τὶς λιποταξίες, δωροδόκησαν τὸν Ρεσοῦλ - ἀγὰ τῆς Σαγιάδας, ὥστε νὰ φέρεται με ἀσχημο τρόπο στους λιποτάκτες ποὺ ἔφταναν στὴν περιοχὴ του. Ο ἀγὰς αὐτὸς συλλάμβανε τοὺς λιποτάκτες, τοὺς κακοποιοῦσε καὶ τοὺς πουλοῦσε ἀκόμη καὶ σαν σκλάβους. Ἐτοί ο πρόξενος τῆς Ἀρτας παραπονέθηκε στὴν Πύλη, ἡ ὁποία ὁμῶς δὲν θέλησε νὰ πάρει μέτρα, με τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν υπῆρχαν Τούρκοι μάρτυρες ποὺ νὰ βεβαιώνουν τὰ ἐπεισόδια. Σὲ περιόδους μάλιστα ποὺ οἱ σχέσεις Γάλλων καὶ Βενετῶν οξύνονταν, οἱ τελευταῖοι δὲν δίσταζαν νὰ ἐρευνοῦν στὴν Πρέβεζα τὰ γαλλικὰ καράβια καὶ ν' ἀπαιτοῦν ἀπὸ τοὺς καπετάνιους τὴν παράδοση τῶν λιποτακτῶν, ὅταν διαπίστωναν τὴν παρουσία τους. Πάντως οἱ Γάλλοι καπετάνιοι φρόντιζαν νὰ κρύβουν καλὰ τοὺς λιποτάκτες ὅταν περνοῦσαν ἀπὸ τὴν Πρέβεζα.

4.3.Ο "χριστιανικότατος βασιλιάς" καὶ ἡ ἰδεολογία τῆς προστασίας

Γίνεται προφανές λοιπὸν ὅτι ἡ γαλλικὴ πολιτικὴ ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὴν ἀντίληψη ὅτι ὁ «χριστιανικότατος» βασιλιάς τῆς Γαλλίας πάντα ἀγρυπνοῦσε, γιὰ νὰ σώσει τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ἐξωμοσίας. Ο λόγος δε αὐτὸς, ποὺ ὠραιοποιοῦσε τὴν ὅλη ἐπιχείρηση, τονιζόταν σαν ὁ ἀποκλειστικὸς σκοπός.

Απὸ τὴν ἰδρυση τοῦ προξενείου τῆς Ἀρτας, οἱ διαταγές τοῦ βασιλιά ἦταν νὰ παρέχεται κάθε βοήθεια στους λιποτάκτες, ἀρκεῖ νὰ ἦταν Γάλλοι, Φλαμανδοὶ ἢ Ἰσπανοί. Γιὰ τοὺς ἄλλους Εὐρωπαίους δὲν γίνεται λόγος, παρόλο ποὺ οἱ πρῶτοι πρόξενοι, με δική τους πρωτοβουλία, τοὺς βοηθοῦσαν καὶ αὐτοὺς. Ο πρόξενος τῆς Ἀρτας, ὅπως καὶ ἐκεῖνος τῆς Θεσσαλονίκης, εἶχε ἐιδικὴ ἐντολὴ νὰ ἐπαναπατρίξει στὴ Γαλλία, με δαπάνες τοῦ βασιλέως, τοὺς Γάλλους στρατιώτες ποὺ λιποτακτοῦσαν ἀπὸ τὸν ἐνετικὸ στρατό, καθὼς καὶ τοὺς ναῦτες ποὺ εἶχαν ἀποβληθεῖ ἢ υποπέσει σὲ δυσμένεια. Τὰ ἐγγράφα δὲν διευκρινίζουν ποιοὶ ἀκριβῶς ἦταν οἱ ναῦτες ποὺ «ἐπεφταν σὲ δυσμένεια». Πιθανὸν ἐπρόκειτο γιὰ τὰ πληρώματα πλοίων ποὺ καταλήφθηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς ἢ τοὺς Ολλανδοὺς καὶ ἐγκαταλείφθηκαν στὴν Κέρκυρα ἢ τὴ Ζάκυνθο. Οἱ Ἕλληνες τῶν νησιῶν αὐτῶν ἀγόραζαν τὰ πλοία καὶ τὰ φορτία, ἀφήνοντας τοὺς ναῦτες νὰ ἀποχωρήσουν. Τὰ φαινόμενα λιποταξίας αὐξήθηκαν ἰδιαίτερος κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Πολέμου τῆς Ἰσπανικῆς Διαδοχῆς, καθὼς ὁ πόλεμος στὴν Ἀνατολή εἶχε πλέον λήξει με τὴν εἰρήνην τοῦ Κάρολβιτς· οἱ στρατιώτες ἐγκατέλειπαν τότε τὴν υπηρεσία τῆς Βενετίας γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν στὸν γαλλικὸ στρατό.

Πορτρέτο του Λουδοβίκου ΙΕ' με ενδυμασία στέφης. (1710-1774)

Ωστόσο, η μέριμνα του βασιλέως δεν ήταν τόσο η ενίσχυση των στρατευμάτων του με έμπειρους και δοκιμασμένους άνδρες, όσο η αποτροπή αυτών των λιποτακτών από το να ασπαστούν τον μουσουλμανισμό. Το Εμπορικό Επιμελητήριο, το οποίο προκατάβαλλε τις δαπάνες για αυτούς τους επαναπατρισμούς και δεν αποζημιωνόταν εγκαίρως, έκρινε πως το κόστος είχε υπερβεί τα

όρια και πρότεινε να περιοριστεί η φροντίδα αποκλειστικά στους υπηκόους της Γαλλίας· ο υπουργός όμως έδωσε ρητή εντολή στους προξένους να υποδέχονται κάθε έναν που ζητούσε καταφύγιο.

«Κατά την ταπεινή μου κρίση», έγραφε ο πρόξενος της Άρτας στις 17 Σεπτεμβρίου 1713, «ποτέ η φιλανθρωπία δεν υπήρξε δικαιότερη. Μέσω αποκλειστικά δικής μου μεσολάβησης έχουν σωθεί από τον όλεθρο πάνω από οκτακόσιοι άνδρες και έχουν ανακτηθεί τουλάχιστον εκατό που είχαν ήδη χαθεί πριν ακόμη τεθεί σε εφαρμογή αυτό το μέτρο. Η πράξη αυτή είναι γνωστή σε όλους τους ηγεμόνες της Ευρώπης και στον Αυτοκράτορα, και θαυμάζεται, τόσο για τα αποτελέσματά της όσο και για το ηθικό της ανάστημα, ακόμη και από όσους μας φθονούν. Οι λιποτάκτες διακινδυνεύουν τη ζωή τους για να περάσουν υπό την προστασία της Γαλλίας... Ο πασάς και ο καδής, οι οποίοι είναι χατζήδες –δηλαδή έχουν προσκυνήσει στη Μέκκα και ως εκ τούτου είναι από τους πλέον ζηλωτές της πίστης τους– καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να τους προσελκύσουν προς τον εξισλαμισμό. Έχω ήδη έρθει σε σφοδρή αντιπαράθεση με αυτούς τους δύο αξιωματούχους....», (Masson, 1896). Ωστόσο τα σχέδια του Γαλλικού προξενείου σε σχέση με τη χριστιανική θρησκεία ήταν πιο μακρόπνοα. Όπως ομολογεί ο πρόξενος J. Dubroca, το πάθος του ήταν «...να ιδρυθεί ένα ίδρυμα εις το διηνεκές υπό την προστασία του Βασιλέως, με σκοπό να

εγκατασταθούν εκεί στη συνέχεια ιεραπόστολοι, οι οποίοι θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμοι σε αυτή τη χώρα, τόσο για την καθοδήγηση των Χριστιανών του λατινικού δόγματος όσο και για να διδάξουν στους Έλληνες της περιοχής τις λατινικές και ιταλικές γλώσσες, για τις οποίες δείχνουν μεγάλο ενδιαφέρον.....», (Σιορόκας, 1981)

Οικόσημο του βασιλιά της Γαλλίας με κόκκινο στέμμα. Στοιχεία από το έργο των Sodacan και Heraldier.

Το κείμενο φανερώνει μια καθολική αποστολική στρατηγική, η οποία έχει και πολιτιστική και γεωπολιτική διάσταση. Η διδασκαλία της

λατινικής και ιταλικής δεν αποσκοπεί μόνο σε επικοινωνία, αλλά λειτουργεί ως όχημα δυτικής επιρροής και πιθανής προσέλευσης Ορθοδόξων προς τον καθολικισμό. Διαφαίνεται καθαρά η πρόθεση των Γάλλων προξένων για την άσκηση προσηλυτισμού ανάμεσα στους υπόδουλους Έλληνες, πράγμα όμως που εξαρτιόνταν μάλλον από την προσωπική δραστηριότητα του κάθε προξένου, χωρίς να υπάρχει ένα γενικότερο σχέδιο που διευθύνονταν από κάποιο κέντρο πιο ψηλά στην εξουσία.

Πρωταρχικός στόχος βέβαια ήταν να αποτρέψουν τους εξισλαμισμούς Ευρωπαίων, κυρίως λιποτακτών, που δεν ήταν σπάνιοι. Ιδιαίτερα καταδικάζονταν οι γάμοι με ντόπιες, γιατί υπήρχε κίνδυνος αλλαξοπιστίας και το πρόβλημα ανατροφής των παιδιών. Φοβερότερο δε έγκλημα για τους Γάλλους ήταν να συνάπτουν σχέσεις με Τουρκάλες. Αν ανακαλύπτονταν, θα έπρεπε να γίνουν μουσουλμάνοι ή να καούν ζωντανοί. Φαίνεται όμως πως οι προσπάθειες των προξένων δεν απέδωσαν καρπούς. Μαρτυρείται μόνο μια περίπτωση ενός Εβραίου που βαπτίστηκε κατά το λατινικό δόγμα. Δεν αναφέρεται καμιά περίπτωση υπόδουλου Έλληνα στην Άρτα ή στην περιοχή

του προξενείου που να ασπιάστηκε το λατινικό δόγμα χάρη στις προσπάθειες των προξένων.

Επίλογος

Απ' όσα αναφέρθηκαν σχετικά με το ζήτημα των λιποτακτών από τις τάξεις του βενετικού στρατού, μπορούμε να συμπεράνουμε, ότι η δραστηριότητα αυτή των Γάλλων προξένων της Άρτας δεν ήταν ασήμαντη. Αν τώρα συνυπολογίσουμε και το γεγονός ότι το προξενείο γειτόνευε με τις βενετικές κτήσεις περισσότερο από κάθε άλλο, δικαιούμαστε να υποθέσουμε με ασφάλεια ότι ο εντοπισμός, η περισυλλογή, η περίθαλψη και ο επαναπατρισμός των λιποτακτών αποτέλεσε σημαντικό λόγο για την ίδρυση και τη διατήρηση του Γαλλικού προξενείου της Άρτας.

Οι Γάλλοι λιποτάκτες δεν ήταν απλώς περιθωριακές φιγούρες της ιστορίας, αλλά άνθρωποι που φανερώνουν την πολυπλοκότητα της εποχής τους : την ένταση ανάμεσα σε κράτη, τη ρευστότητα της πίστης και της ταυτότητας, αλλά και τον ρόλο που μπορούσε να παίξει ένας τοπικός θεσμός όπως το προξενείο της Άρτας στην τύχη αυτών των ανθρώπων. Η Άρτα, έτσι, αναδεικνύεται ως στρατηγικό σημείο διαπλοκής διεθνών και τοπικών δυνάμεων, αναλαμβάνοντας προφανώς έναν σπουδαίο ρόλο στα τεκταινόμενα της εποχής.

Βιβλιογραφία

1. Berkovich, I., *Motivation in War: The Experience of Common Soldiers in Old-Regime Europe*, Cambridge University Press, 2017
2. Βέτσιος, Ε., *Η διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18ο αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, 2004.
3. Corvisier, A., *L'armée française de la fin du XVIIe siècle au ministère de Choiseul: le soldat*, Presses universitaires de France, 1964.
4. Farganel, J – P., *Les consuls de France au Levant au XVIIIe siècle, chefs de communauté et médiateurs auprès des autorités ottomanes* [article], *Actes des congrès nationaux des sociétés historiques et scientifiques Année 2008* 128-17 pp. 63-72
5. Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe*, Cambridge University Press, 2012
6. Masson, P., *Histoire du commerce français dans le Levant au XVIIIe siècle*, Librairie HACHETTE & Ce, Paris, 1896.
7. Μέρτζιος, Κ. Δ., *Η Άρτα εις τα Αρχεία της Βενετίας 1696-1787*, Σκουφάς τχ. 3, 1955.

8. Olson, R., The Ottoman-French Treaty of 1740: A Year to be Remembered? Indiana University Press, 1991
9. Σιορόκας, Γ., Το Γαλλικό Προξενείο της Άρτας (1702 – 1789), Εκδόσεις IMIAX, Ιωάννινα, 1981.
10. Setton, K. M., Venice, Austria, and the Turks in the seventeenth century, Philadelphia: American Philosophical Society, 1991.

Copyright

© Αναστασία Καρρά

Η εργασία είναι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Απαγορεύεται η αναδημοσίευση επί χρημάτων και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, σύμφωνα με τον Ν.2387/1920 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη διεθνή σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα.

ΑΡΤΑ 24.07.2025